

Monika Gołąb-Korzeniowska

MIASTECZKA NA SKRAJU ZJEDNOCZONEJ EUROPY – ASPIRACJE I RZECZYWISTOŚĆ

Streszczenie: Małe miasta w Polsce przechodzą metamorfozę związaną zarówno z podnoszeniem jakości swojej przestrzeni, jak i rosnących aspiracji mieszkańców. Cecha pierwsza wynika z bogacenia się miast, m.in. także dzięki dotacjom europejskim, druga – z otwarcia na świat, w czym udział mają media, internet i łatwość podróży. Jednak mieszkaniem w miasteczkach nie są zainteresowani młodzi ludzie wyjeżdżający do większych ośrodków w celu poprawy warunków życia. Zewnętrznie postrzegany romantyzm małych miast różni się z codzienną rzeczywistością. Artykuł na wybranych przykładach pokazuje problemy w uzyskiwaniu oczekiwanego poziomu życia mieszkańców oraz możliwości i metody podnoszenia standardów, szczególnie odnosząc się do przemian przestrzennych.

Słowa kluczowe: warunki życia, małe miasta, Unia Europejska.

1. Wstęp

W 2004 roku Polska przyłączając się do Unii Europejskiej przesunęła na wschód granice Zjednoczonej Europy. Polska to nie tylko geograficznie skraj UE, to również pewne oddalenie od standardów obowiązujących w „starych” krajach Unii. Różnica wynika głównie z wielkości dochodów Polaków, składających się w znaczącym stopniu na jakość życia i stopień rozwoju technologicznego, ale również z niedoborów infrastrukturalnych¹. Od momentu otrzymania wsparcia przedakcesyjnego stopniowo niwelowane są różnice (przede wszystkim gospodarcze, zapewniające równomierny rozwój UE). Efekty zmian widoczne są również w przestrzeni.

Wpływ integracji z UE na zmiany przestrzenne wynika szczególnie ze wsparcia finansowego umożliwiającego nowe inwestycje, wdrażanie szeregu dyrektyw europejskich (głównie dotyczących środowiska), a także zmiany w postrzeganiu przez Polaków swojego otoczenia. Otwarcie granic oraz poszerzająca

---

¹ *Statistical Atlas Eurostat Regional Yearbook*, 2013, European Commission, http://ec.europa.eu/index_en.htm.

horyzonty swoboda podróży i informacji inspiruje i zwiększa aspiracje ludności dotyczące poziomu życia, a w tym wyższego standardu zamieszkiwania, podniesienia jakości przestrzeni publicznych, większego dostępu do usług i szerszego ich zakresu.

Przemiany w polskiej przestrzeni wynikające z integracji europejskiej są od początku przystąpienia do UE przedmiotem opracowań naukowych odnoszących się zarówno do zagadnień problemowych, jak i prezentujących konkretne projekty (Węclawowicz-Bilska, Zuziak 2005; Cichoń 2007; Zajac, Wojewódzka, Stawicki 2009; Kacprzak, Kołodziejczak 2011)².

Małe miasta ze względu na niewielką społeczność należą do tych miejsc, w których wprowadzane projekty unijne mogą znacząco wpłynąć na warunki życia mieszkańców. Aktualnie warunki życia w polskich miastach są zróżnicowane. W najmniej korzystnej sytuacji znaleźli się mieszkańcy małych miast.

2. Sytuacja małych miast na tle innych miast polskich

Warunki życia

Czynniki decydujące o jakości życia można podzielić na obiektywne i subiektywne. Według J. Trzebiatowskiego (2011, s. 28) „pośród wyznaczników obiektywnych jakości życia wskazać można między innymi na: poziom materialny, zabezpieczenie finansowe, warunki życia i mieszkania, warunki leczenia, bezpieczeństwo ekologiczne, relacje społeczne, system wsparcia społecznego, aktywność społeczną, rozwój osobisty (edukacja, praca, uczestnictwo w kulturze) czy też rekreację i wypoczynek. Do subiektywnych wskaźników oceny można z kolei zaliczyć poziom stanu zaspokojenia potrzeb, takich jak: potrzeba bezpieczeństwa i poczucia wewnętrznego spokoju, realizacji życiowych celów oraz aspiracji, stopnia samoakceptacji, dobrostanu psychicznego, akceptacji społecznej czy uznania społecznego”.

Można zauważyć, że znacząca część obiektywnych czynników jakości życia zależy od stopnia rozwoju infrastruktury społecznej i technicznej będącej w gestii władz lokalnych.

Porównanie warunków życia w małych miastach – w odniesieniu do innych polskich miast umożliwia raport *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków* (Czapiński, Panek 2011). Z raportu wynika, że im mniejsze miasto, tym sytuacja życiowa jest trudniejsza, m.in. niższe dochody w gospo-

---

² Sposób i zakres absorpcji funduszy unijnych przedstawiany i analizowany w szeregu raportach, wykazywany w informacjach o działaniach władz publicznych i niepublicznych beneficjentów jest źródłem bogatego materiału do analiz. Należą do nich informacje i raporty zamieszczane na stronach internetowych poszczególnych szczebli jednostek terytorialnych, w tym bardzo szczegółowe dane znajdujące się na portalu Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju.

darstwach domowych, mniej dzieci korzysta ze żłobków i opieki przedszkolnej, mniejsza dostępność do komputerów i internetu oraz wydarzeń kulturalnych. Niskie dochody przekładają się też na wyposażenie mieszkań. Ważna dla komfortu życia infrastruktura techniczna jest również słabiej rozwinięta. Tab. 1 wskazuje na znacznie niższe dochody mieszkańców miasteczek w stosunku do innych miast w Polsce.

Tabela 1

Dochody netto gospodarstw domowych w marcu 2011 roku
według klasy miejscowości zamieszkania

Klasa miejscowości zamieszkania	Dochody netto w zł na gospodarstwo domowe	Dochody netto w zł na osobę
Miasta powyżej 500 tys.	4 176,30	1 966,34
Miasta 200–500 tys.	3 290,63	1 455,51
Miasta 100–200 tys.	3 144,52	1 354,21
Miasta 20–100 tys.	3 067,78	1 299,73
Miasta poniżej 20 tys.	3 005,84	1 184,51

Źródło: J. Czapiński, T. Panek (2011, s. 47).

Warunki życia w gospodarstwach domowych uzależnione są również od województwa. Porównanie ich poziomu w układzie od najlepszego do najgorszego przedstawia się następująco: województwo śląskie, mazowieckie, opolskie i wielkopolskie, małopolskie, kujawsko-pomorskie, pomorskie, dolnośląskie, lubuskie, podlaskie, podkarpackie, warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie, łódzkie i lubelskie. A zatem położenie miasta w konkretnym województwie powinno przekładać się na sytuację mieszkańców. Dodatkowo kondycja miasteczek uzależniona jest od ich położenia w stosunku do większych ośrodków, a także położenia w regionie o specyficznych cechach funkcjonalnych³.

Należy jednak podkreślić stały, wyraźnie wskazany w danych statystycznych, wzrost wszystkich parametrów określających jakość życia następujący w polskich miastach z różną dynamiką.

³ Zdając sobie sprawę ze specyfiki odmiennych obszarów o wspólnych, wyróżniających je cechach i zróżnicowaniu ich potencjałów rozwojowych w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 wyodrębnione zostały obszary funkcjonalne, które mogą w przyszłości stanowić element planowania przestrzennego. Należą do nich m.in. miejskie obszary funkcjonalne. Wpływ na rozwój miasteczek będzie miało ich położenie względem dynamicznie rozwijającego się ośrodka w terenach o znacznym stopniu urbanizacji, jak również w obszarach atrakcyjnych przyrodniczo i kulturowo, a także w rejonach rolniczych.

Tendencje zmian ludnościowych w małych miastach

Zmiany w liczbie mieszkańców postrzegane są jako jedno z kryteriów świadczących o rozwoju miast. Aktualnie w miastach liczących do 20 tys. mieszkańców mieszka prawie 12,8% Polaków. Dane dotyczące prognoz ludnościowych dla kraju wskazują na stopniowe zmniejszanie się ilości Polaków. Poza zmianami w naturalnym ruchu demograficznym, ubytek mieszkańców małych miast wiąże się też z dostrzegania lepszych perspektyw życiowych w większych ośrodkach lub na emigracji. Wskazują na to tendencje migracyjne wśród osób, których aspiracje przekraczają możliwości ich realizacji w miejscu zamieszkania. Oceny te wynikają bardzo często z porównania własnej sytuacji do innych wzorców i poziomu życia. Według badań przeprowadzonych wśród uczniów toruńskich szkół ponadgimnazjalnych zaledwie $\frac{1}{3}$ młodzieży z małych i średnich miast zamierza w przyszłości w nich pozostać (z upływem lat widać powolne zmiany w tych decyzjach)⁴. Wyniki przedstawione zostały w tab. 2.

Tabela 2

Plany młodzieży dotyczące miejsca zamieszkania – dynamika zmian

Obecne miejsce zamieszkania	Rok	Docelowe miejsce zamieszkania			
		Wieś (w %)	Małe lub średnie miasto (w %)	Duże miasto (w %)	Zagranica (w %)
Wieś	2003	33,1	29,6	12,5	24,8
	2009	39,2	28,7	19,8	12,3
Małe lub średnie miasto	2003	8,1	30,0	24,4	35,5
	2009	9,1	34,3	39,9	16,7
Duże miasto	2003	6,3	13,6	42,9	37,2
	2009	8,6	15,3	55,5	20,6

Źródło: M. Boni (2011, s. 48).

Elementy zagospodarowania wpływające na warunki życia

Elementy zagospodarowania przestrzeni decydujące o warunkach życia związane są ze środowiskiem mieszkaniowym, miejscami pracy, obiektami infrastruktury społecznej, jakością przestrzeni publicznych, terenami wypoczynku. Szczególnie należy zwrócić uwagę na te z nich, za które odpowiada władza publiczna. Należą do nich szczególnie:

– infrastruktura techniczna – wyposażenie w infrastrukturę techniczną jest podstawowym warunkiem dla komfortu zamieszkiwania, a także stanu

⁴ W badaniach miasta małe i średnie traktowane są łącznie.

środowiska. W znaczącej ilości małych miast występują niedobory w sieci kanalizacyjnej, gazowniczej czy ciepłowniczej;

– infrastruktura społeczna – ilość, rozmieszczenie, różnorodność funkcjonalna obiektów decyduje o zakresie edukacji, dostępie do kultury, warunkach leczenia, realizacji zainteresowań, jakości wypoczynku;

– przestrzenie publiczne zapewniają możliwość spotkań i zgromadzeń mieszkańców, różnych form aktywności społecznej.

Dokumenty tworzone przez władze gminne, a szczególnie: strategie rozwoju gmin, programy rozwoju lokalnego, studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zakładają jako jeden z najistotniejszych celów rozwoju społeczno-gospodarczego poprawę standardów życia. Możliwości jego realizacji wiążą się z wielkością budżetu oraz zewnętrznym wsparciem finansowym.

2. Rola funduszy europejskich w wyrównywaniu warunków życia

Badania prowadzone na wybranej grupie małych miast miały sprawdzić, czy możliwości pozyskiwania wsparcia z funduszy unijnych wpływają na realizację inwestycji sprzyjających podnoszeniu warunków życia.

Do badań wybranych zostało 39 miast poniżej 10 tys. mieszkańców Polski południowej i wschodniej, głównie reprezentanci województw: małopolskiego, świętokrzyskiego, podkarpackiego, lubelskiego i dla porównania wybrane przykłady miasteczek z województwa śląskiego, lubuskiego, dolnośląskiego i opolskiego. Na ich wybór miały wpływ:

– położenie w odmiennych obszarach funkcjonalnych i regionach,
– dostępność komunikacyjna,
– zróżnicowanie funkcjonalne miast,
– poznanie miasta w ramach badań terenowych prowadzonych w latach 2010–2014 dla miast południowej Polski.

Położenie w obszarach funkcjonalnych określono na podstawie mapy diagnostycznej *Miejskie obszary funkcjonalne* przygotowanej na potrzeby *Konceptcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030, 2012)*⁵, liczby ludności przedstawionej w oparciu o dane Banku Danych Lokalnych GUS⁶.

W analizowanych miastach brane były pod uwagę projekty podejmowane przez władze gminne obejmujące: przebudowę lub porządkowanie przestrzeni publicznych, budowę sieci infrastruktury technicznej i związanych z nią

---

⁵ *Konceptcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Stan przestrzennego zagospodarowania kraju 2011* – mapy diagnostyczne: Miejskie obszary funkcjonalne, http://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_przestrzenna/KPZK/Strony/Konceptcja_Przestrzennego_Zagospodarowania_Kraju.aspx.

⁶ http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks.

obiektów, a także modernizację dróg, budowę chodników i ścieżek rowerowych, powstawanie obiektów (nowych i przekształczonych) o funkcjach związanych z edukacją, kulturą, opieką zdrowotną i sportem. Zaznaczone zostały również te miasta, w których staraniem władz gminnych uzbierane są tereny pod działalność gospodarczą (również jako projekty unijne). Wzięto pod uwagę inwestycje o znaczeniu ponadlokalnym realizowane z inicjatywy gmin lub stanowiące projekty regionalne mające znaczenie w podnoszeniu atrakcyjności miasteczka. Efekty analizy przedstawia tab. 3.

Tabela 3

Wykorzystanie funduszy unijnych na inwestycje podnoszące warunki życia w małych miastach

Miasto	Obszar	Liczba mieszk. (2002)	Liczba mieszk. (2010)	P. publ.	Infr. społ.	Infr. tech.	Ter. gosp.	Ponadlok.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Województwo lubelskie								
Nałęczów	A	4 448	3 888	Xe		Xe		Xe
Szczebrzeszyn	C	5 409	5 319	Xe	Xe	Xe		Xe
Zwierzyniec	C	3 358	3 315	Xe		Xe		Xe
Annapol	C	2 725	2 679	Xe		Xe		
Kazimierz Dolny	A	3 658	3 383	Xe		Xe		Xe
Opole Lubelskie	C	8 930	8 811	xe	xe			
Województwo podkarpackie								
Radomyśl Wielki	C	2 800	3 061	Xe	Xe	Xe		
Dukla	C	2 158	2 151	Xe	Xe	Xe		
Głogów Małopol.	A	4 741	5 611		Xe	Xe		
Iwonicz Zdrój	A	1 913	1 674		Xe	Xe		Xe
Radymno	C	5 661	5 501			Xe		
Pruchnik**	C	2 632	3 716***	Xe		Xe		
Baranów Sandom.	C	1 448	1 450	Xe		Xe		
Województwo małopolskie								
Słomniki	B	4 412	4 319		Xe	Xe	xe	
Skąła	C	3 692	3 640	Xe	Xe	Xe	xe	
Proszowice	C	6 229	6 150		xe	X		
Dobczyce	A	6 017	6 161		Xe	Xe	Xe	Xe
Niepołomice	B	8 111	9 613		Xe	Xe	Xe	
Zator	C	3 750	3 741	xe	Xe	Xe	Xe	
Stary Sącz	B	8 949	8 996	Xe	Xe	X		Xe
Piwniczna	C	5 778	5 795	Xe	Xe	Xe		Xe
Zabno	C	4 301	4 253	Xe		Xe		
Województwo świętokrzyskie								
Chęciny	A	4 267	4 190	Xe	Xe	Xe		Xe
Kazimierza Wielka	C	5 975	5 580	Xe		Xe		
Wąchock	C	2 855	2 729	Xe	Xe			Xe

Tabela 3 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nowy Korczyn*	C	1 023	1 068***	Xe		Xe		
Pacanów*	C	1 119	1 142***		Xe	Xe		
Wiślica*	C	470	542***	Xe		Xe		
Zawichost	C	1 918	1 760	Xe		Xe		
Połaniec	C	8 525	8 369	Xe	Xe	Xe	Xe	
Chmielnik	B	4 075	3 914	Xe	Xe	Xe		
Skalbmierz	C	1 334	1 332	Xe	Xe	Xe		
Województwo śląskie								
Pilica	C	1 912	2 011	Xe	Xe	Xe		
Błachownia	C	9 955	9 938		Xe			
Szczyrk	B	5 702	5 714	Xe	Xe	Xe		Xe
Województwo opolskie								
Paczków	C	8 310	7 958	Xe		Xe		Xe
Lewin Brzeski	B	5 857	5 861	Xe	Xe	Xe		
Województwo lubuskie								
Bytom Odrzański	B	4 361	4 515	Xe		Xe		Xe
Województwo dolnośląskie								
Środa Śląska	A	8 816	8 947	xe	Xe	Xe		

Objaśnienia:

P. publ. – przestrzeń publiczną w bardzo znaczącym stopniu przebudowaną lub zmodernizowaną;

Infr. społ. – obiekty infrastruktury społecznej nowo powstałe lub znacząco rozbudowane i zmodernizowane;

Infr. tech. – budowa lub rozbudowa sieci infrastruktury technicznej, w tym transportowej;

Ter. gosp. – tereny przeznaczone pod działalność gospodarczą uzbrajane przez gminę;

Ponadlok. – inwestycje o znaczeniu ponadlokalnym o istotnym znaczeniu dla miasta;

* – dawne miasta, które nie posiadają obecnie praw miejskich;

** – Pruchnik odzyskał prawa miejskie w 2011 roku. Równocześnie zostały zmienione jego granice administracyjne, ilość mieszkańców wykazana jest dla różnych wielkości miasta;

*** – dane dla 2012 roku;

Analizowane miasta położone w:

A – strefie zewnętrznej miejskiego zespołu funkcjonalnego;

B – w zasięgu do 45 min. dojazdu do centrum ośrodka regionalnego;

C – w zasięgu ponad 45 min. dojazdu do centrum ośrodka regionalnego;

e – udział funduszy europejskich⁷;

X – inwestycja zrealizowana/projekt zrealizowany;

x – inwestycja przygotowana/projekt przygotowany lub w trakcie realizacji.

Źródło: opracowanie własne.

⁷ Na podstawie *Mapy dotacji UE* zamieszczonej na stronie internetowej Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju.

W omawianych miastach zaobserwować można brak jednoznacznej zależności pomiędzy ich położeniem w stosunku do miejskiego obszaru funkcjonalnego a zmianami zaludnienia. Wyjątkiem jest Głogów Małopolski tworzący zaplecze mieszkalne dla Rzeszowa oraz podkrakowskie Niepołomice, które swój rozwój zawdzięczają głównie lokalizacji strefy ekonomicznej i dużego przyrostu miejsc pracy.

Zdecydowanie największa ilość podejmowanych projektów dotyczy inwestycji sieciowych infrastruktury technicznej, co świadczy o jej znaczącym niedoborze lub złym stanie utrzymania. Stanowią one jeden z elementów jakości zamieszkiwania najbardziej dystansujących małe miejscowości od dużych ośrodków.

W ponad $\frac{2}{3}$ badanych miejscowości podjęto przebudowę przestrzeni publicznych, głównie rynków i placów, ale także terenów zieleni miejskiej, czyniąc te miejsca estetycznymi, bezpiecznymi i dostosowanymi do potrzeb mieszkańców⁸. W podobnym zakresie gminy angażowały się w działania na rzecz rozwoju infrastruktury społecznej. Tu głównie dominowały obiekty sportowe, uzupełniające budynki szkolne lub tworzące zespoły rekreacyjno-sportowe, w mniejszym stopniu budynki oświatowe, z zakresu kultury (biblioteki, ośrodki kultury) oraz opieki zdrowotnej.

Ważnym dla miasteczek są projekty o znaczeniu ponadlokalnym podnoszące niejednokrotnie rangę miejscowości, ale również służące mieszkańcom. Należą do nich m.in. sieci ścieżek rowerowych (Szczyrk, Pilica), zagospodarowanie terenów uzdrowiskowych (Piwniczna, Nałęczów, Iwonicz Zdrój), zespoły turystyczno-sportowe (np. Szczyrk, Stary Sącz, Zwierzyniec), obiekty i zespoły kultury (np. Kazimierz Dolny, Chmielnik, Niepołomice) itp.

Na podstawie tab. 3 zauważyć można zaangażowanie wszystkich miast w pozyskiwanie funduszy na projekty współfinansowane ze środków unijnych, choć aktywność poszczególnych miast nie jest jednakowa.

3. Efekty przemian, skutki dla przestrzeni – przykłady

Przestrzeń publiczna

Odnowa i przekształcenia przestrzeni publicznej to ten element, który jest istotny dla społeczności lokalnej, a zarazem najbardziej widoczny w przestrzeni

---

⁸ Przestrzeń publiczna będąca, ze względu na znaczenie dla miasta, jednym z jego najważniejszych elementów podlega przeobrażeniom głównie dzięki procesom rewitalizacji wspomaganym przez dotacje UE. Problemy, źródła i efekty działań małych miast na rzecz przestrzeni publicznych były przedmiotem wielu publikacji (m.in. Węclawowicz-Bilska, Zuziak 2005; Heffner, Marszał 2012; Węclawowicz-Bilska, Zuziak 2012). Jej wartość kulturowa i społeczna wpływa na priorytetowe traktowanie w projektach rewitalizacji. Wpływając na estetykę miasta posiada ważny walor w zakresie wzmacniania poczucia identyfikacji mieszkańców z miastem.

miasta. Odnawiane rynki, ulice, place, parki nie zawsze spełniają wszystkie oczekiwania mieszkańców, ale z całą pewnością nadają nowy standard przestrzeni publicznej, tworząc miejsca reprezentacyjne poprzez wprowadzanie elementów plastycznych, podnoszą estetykę miejsca i nadają mu indywidualny charakter. Jednym z przykładów może być odremontowany rynek w Szczecbrzeszynie z umieszczoną przed ratuszem postacią świerszcza (fot. 1) – taka sama drewniana figura znajduje się nad potokiem u stóp wzgórza zamkowego. Równocześnie przestrzenie publiczne wyposażane są w elementy małej architektury: ławki, lampy, fontanny, rzeźby. Porządkowana jest zieleń. Stają się miejscami spotkań i wypoczynku. Charakterystycznym przykładem przebudowy historycznych ryneków odzwierciedlającym obecne tendencje w zagospodarowaniu ich płyty jest Rynek w Żabnie (fot. 2).

Fot. 1. Rzeźba świerszcza przed ratuszem w Szczecbrzeszynie

fot. M. Gołąb-Korzeniowska

Fot. 2. Zagospodarowanie rynku w Żabnie

fot. M. Gołąb-Korzeniowska

Usługi publiczne

Rozwój usług publicznych obserwowanych w badanych miastach dotyczy budowy lub rozbudowy obiektów związanych z oświatą, kulturą, administracją, ochroną zdrowia oraz sportu. Wśród realizowanych projektów na uwagę zasługuje wybudowana przy gimnazjum w Lewinie Brzeskim sala gimnastyczna⁹ (fot. 3). Powstała ona w wyniku przebudowy zabytkowego spichlerza i jest obiektem bardzo ciekawym architektonicznie, współgrającym z mieszczącym szkołę zabytkowym pałacem. Stanowi równocześnie bardzo dobry przykład rewitalizacji. Nowoczesna sala została w pełni dostosowana również dla osób niepełnosprawnych.

Fot. 3. Sala gimnastyczna w Lewinie Brzeskim

fot. M. Gołąb-Korzeniowska

Projekty o znaczeniu ponadlokalnym

Zmiany przestrzenne w małych miastach wynikają również z powstawania w nich zespołów i obiektów o znaczeniu ponadlokalnym wpływających na zmianę wizerunku miasta i równocześnie pobudzające do nowych inicjatyw. Do projektów tego typu zaliczyć można m.in.: edukacyjne (ośrodek edukacyjno-muzealny „Świętokrzyski Sztetl” w budynku zabytkowej synagogi w Chmielniku), kulturalne (adaptacja budynku na Małopolskie Centrum Dźwięku i Słowa

---

⁹ Lewin Brzeski to liczące około 6 tys. mieszkańców miasto położone w województwie opolskim, w powiecie brzeskim. Miasto jest aktywne w pozyskiwaniu środków unijnych przynoszące bardzo dobre efekty dla przestrzeni miejskiej. Zabytkowy charakter miasteczka i postępujące prace rewitalizacyjne czynią je atrakcyjne również dla osób z zewnątrz. Odbywają się tu cykliczne plenery malarskie. Sala gimnastyczna, która powstała w latach 2004–2008 uzupełnia funkcjonalnie gimnazjum im. Polskich Olimpijczyków mieszczącym się w odrestaurowanym barokowym pałacu Leopolda von Bees. Projekt otrzymał wsparcie finansowe z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Autorem projektu architektonicznego jest Autorska Pracownia Projektowa „Arch-Studio”.

w Niepołomicach), sportowe (Centrum Rekreacji w Szczyrku obejmujące cros-sowy tor rowerowy i trasę narciarstwa biegowego). Jednak przykłady najlepiej ilustrujące to zjawisko znajdują się w Bytomiu Odrzańskim i Pacanowie.

Bytom Odrzański jest 4,5 tysięcznym miastem położonym w województwie lubuskim w powiecie nowosolskim. Miasto posiada zabytkowy rynek, który po zabiegach rewitalizacyjnych stanowi „salon miasta” bogato dekorowany otaczającymi kamieniczkami. Jednak projektem, który ożywia miasto jest zrealizowany w ramach projektu „Odra dla turystów 2014 – rozwój turystyki wodnej na transgranicznym obszarze Doliny Środkowej Odry” port rzeczny otwarty w 2012 roku¹⁰ (fot. 4). W ramach tego projektu wykonano pomost pływający dla łodzi, zaplecze sanitarne oraz pirs dla łodzi żeglugi pasażerskiej. Wzdłuż brzegu powstały bulwary, a port połączono ciągami pieszymi ze starym miastem. W ramach projektu zrealizowano również molo długości 140 m w miejscu zburzonego w 1945 roku mostu z bramą-kratownicą nawiązującą do formy istniejącego obiektu z początku XX wieku (fot. 5). Na zakończeniu mola znajduje się taras, z którego roztacza się widok na dolinę rzeki.

W odczuciu mieszkańców port i molo tworzą atrakcję znacznie podnoszącą w ich oczach wartość przestrzeni miejskiej, są też dla nich miejscem wypoczynku¹¹.

Innym bardzo ważnym projektem wykorzystującym środki pomocowe jest „Europejskie Centrum Bajki” w Pacanowie. Pacanów w XIX wieku utracił prawa miejskie. Obecnie jest miejscowością liczącą niewiele ponad 1,1 tys. mieszkańców. Pomysł na miejscowość jako „stolicę” Koziołka Matołka i promowanie jej na bajkowej postaci zaowocowało powstaniem kompleksu składającego się z wielofunkcyjnego budynku mieszczącego m.in. salę kinową, teatralną, księgarnię, bibliotekę z czytelnią i salami warsztatowymi oraz otaczającego go ogrodu z altanami, amfiteatrem i stawem. Powstanie zespołu wpłynęło na rozpropagowanie miasteczka, przyciągając turystów, stworzeniem miejsc pracy oraz wprowadzeniem bardzo ciekawej architektury nawiązującej symboliką „babeł piaskowych” do dziecięcego świata, nowoczesną formą wpisującą się skalą w otoczenie (fot. 6).

---

¹⁰ Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach projektu INTERREG III mającego przystosować do żeglugi dla ruchu turystycznego na „Szlaku Doliny Środkowej Odry” rzekę oraz rozbudować infrastrukturę portową na 224-kilometrowym odcinku Odry między Bytomiem Odrzańskim a Kostrzynem nad Odrą.

¹¹ Mieszkańcy bardzo chętnie opowiadają o perspektywie zmian w mieście wynikających z budowy portu i są z nich dumni. Wnioski takie wynikają z rozmów z mieszkańcami w lipcu 2013 roku.

Fot. 4. Port rzeczny w Bytomiu Odrzańskim
fot. M. Gołąb-Korzeniowska

Fot. 5. Wejście na molo w Bytomiu Odrzańskim
fot. M. Gołąb-Korzeniowska

Fot. 6. Budynek Europejskiego Centrum Bajki w Pacanowie
fot. M. Gołąb-Korzeniowska

4. Wnioski

Małe miasta znajdują się wyraźnie w trudniejszej sytuacji niż większe ośrodki miejskie. Problemy dotyczą zarówno znacznie mniejszej oferty miejsc pracy decydującej o zamożności mieszkańców, jak również niższych standardów życia wynikających ze słabiej rozwiniętej infrastruktury (społecznej i technicznej). W ciągu ostatnich lat następuje jednak poprawa warunków życia, w dużej mierze dzięki realizowanym przez władze gminne projektom w zakresie inwestycji sieciowych oraz rozwoju usług publicznych. Zmiany widoczne w przestrzeni miejskiej wynikające z działalności władz publicznych to przede wszystkim porządkowanie przestrzeni publicznych, przebudowa dróg, nowe lub przebudowywane obiekty służące celom społecznym oraz tereny sportu i rekreacji. Realizacja podejmowanych inwestycji możliwa jest w głównej mierze dzięki wsparciu finansowemu ze środków Unii Europejskiej.

Na rozwój gospodarczy warunkujący poziom życia wpływają również ponadlokalne funkcje miasteczek rozwijane często w ramach projektów unijnych.

Położenie miasteczek zarówno w stosunku do innych miast, jak i w odmiennych regionach ma na nie wpływ, ale nie decyduje jednoznacznie o jakości przestrzeni miejskiej i warunkach życia. Bardzo duży udział w podnoszeniu atrakcyjności zamieszkiwania posiadają „pomysły na miasto” wykorzystujące wewnętrzny potencjał miasteczek. Możliwość korzystania z pomocy UE inspirowane do szukania nowych rozwiązań w przestrzeni miejskiej. Ocenę miasta w oczach mieszkańców i poczucie identyfikacji z nim podnoszą projekty budujące wizerunek miasta, nadającego mu własnej tożsamości.

Aktywność poszczególnych miast nie jest jednakowa w zakresie wielkości, jakości i rodzaju inwestycji. Wynika to w dużej mierze od zaangażowania władz lokalnych i regionalnych. Jednak barierą w wielu przypadkach są koszty projektów przekraczające możliwości współfinansowania z budżetów gminnych.

LITERATURA

- Bank Danych Lokalnych* Głównego Urzędu Statystycznego, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks.
- Biernacki W., Dej M., Domański B., Działek J., Gwosdz K., Guzik R., Huculak M., Janas K., Jarczewski W., Sobala-Gwosdz A., 2012, *Znaczenie projektów realizowanych w ramach RPO WP dla rozwoju miast województwa podkarpackiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Kraków (Raport końcowy).
- Boni M. (red.), 2011, *Młodzi 2011*, Wydawnictwo Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
- Cichoń D., 2007, *Znaczenie funduszy Unii Europejskiej w finansowaniu zadań gminy na przykładzie gmin województwa podkarpackiego*, [w:] Nalepka A. (red.), *Organizacje wobec wzmoczonej konkurencji i rosnących wymagań konsumentów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Biznesu w Nowym Sączu, t. 6, s. 156–167.

- Czapiński J., Panek T. (red.), 2011, *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków*, „Contemporary Economics”, 5(3), Quarterly of University of Finance and Management in Warsaw, Wydawnictwo Rady Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Heffner K., Marszał T. (red.), 2012, *Przestrzeń publiczna małych miast*, „Studia KPZK”, 144, Warszawa.
- Kacprzak E., Kołodziejczak A. (red.), 2011, *Rola środków Unii Europejskiej w rozwoju obszarów wiejskich*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 26.
- Kołodziejczyk D., 2006, *Infrastruktura społeczna w rozwoju małych miast*, [w:] Rydz E. (red.), *Rola małych miast w rozwoju obszarów wiejskich*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 11, IGiPZ PAN, s. 87–96.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, 2012, Wydawnictwo Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*, 2010, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Monitor Polski, nr 36, poz. 423.
- Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju – 8. Raport roczny*, 2012, Departament Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, Kraków.
- Mapa dotacji UE*, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, <http://www.mapadotacji.gov.pl/>.
- Statistical Atlas Eurostat Regional Yearbook 2013 European Commission*, http://ec.europa.eu/index_en.htm.
- Trzebiatowski J., 2011, *Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych*, *Hygeia Public Health*, 46(1), s. 25–31.
- Węclawowicz-Bilska E., Zuziak Z. (red.), 2005, *Planowanie przestrzenne a wyrównywanie szans w obszarach rozszerzonej Unii Europejskiej*, „Czasopismo Techniczne”, 102(2), Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Węclawowicz-Bilska E., Zuziak Z. (red.), 2012, *Projektowanie rewitalizacji miast*, „Czasopismo Techniczne”, 3-A/109(12), Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Zajac J., Wojewódzka A., Stawicki M., 2009, *Uwarunkowania absorpcji funduszy strukturalnych UE na poziomie powiatów*, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa, www.ewaluacja.gov.pl/Wyniki/Documents/rrit_063.pdf.

SMALL CITIES IN THE OUTSKIRTS OF THE UNITED EUROPE: ASPIRATIONS AND REALITY

Abstract: Small towns in Poland undergo the metamorphosis related to both raising the quality of their space and increasing aspirations of their residents. The former results from enrichment of cities, including the effect of European Union subsidies, the latter is the outcome of opening to the world, to which media, the internet and easiness of travelling all contribute. However, young people are not interested in living in small towns, and they leave for larger centers to find better living conditions. Romanticism of small towns perceived from the outside fails to meet the daily reality. The paper presents

---

the problems, with a number of examples, in reaching the expected quality of life of residents and the possibilities and methods to enhance standards, especially those which refer to spatial transformations.

Key words: living conditions, small towns, the European Union.

Dr inż. ach. Monika Gołąb-Korzeniowska
Instytut Projektowania Miast i Regionów
Wydział Architektury, Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki